

NOVÉ PUBLIKACE

Aleksandra Pankiewicz: Pottery at the Borderland. Southern influences in Silesia and Lesser Poland in the 9th and 10th century. Yellow Point Publications, Wrocław 2020. ISBN 978-83-950094-3-3. 462 str.

Aleksandra Pankiewicz se dlouhodobě zabývá keramikou i dalšími složkami raně středověké materiální kultury na území Slezska a Malopolska. Jedním z posledních výstupů jejího výzkumu je dvoujazyčná monografie *Pottery at the Borderland / Ceramika na pograniczu*. Neměla by uniknout pozornosti českých archeologů, neboť hlavním z proponovaných cílů knihy je poznání kulturních kontaktů mezi jižní částí dnešního Polska a Moravou, resp. Čechami, a to především na základě keramiky a jejího nadregionálního srovnávání. Výsledky svého výzkumu autorka představila na 179 stranách anglického (resp. 132 stranách polského) textu, 52 kresebných tabulkách a dvou mapách. Východiskem její práce se stalo vyhodnocení keramiky z hradiska v Gilówě, kde byly již dříve rozpoznány výrazné jižní vlivy (K. Jaworski, P. Rzeźnik). Tématem se autorka zabývala již ve své předcházející monografii (*Pankiewicz 2012*), ta však byla víc analytická a zaměřená na typologický a technologický rozbor keramiky z jižního Slezska. Aktuální dílo na zmíněnou studii sice navazuje, avšak jeho těžiště leží jinde. Pokouší se zasadit raně středověkou keramiku z jižního Polska do širšího geografického rámce, a především vyvodit ze získaných poznatků hlubší a komplexnější historické závěry.

V úvodních kapitolách (kap. 2–5) charakterizuje Pankiewicz keramiku v jednotlivých regionech, které mezi sebou dále srovnává: Horní Slezsko, Malopolsko, Morava, Čechy. Činí tak sice především na základě dosavadní literatury, předmět svého zájmu však dobře zná z autopsie. Na základě zjištěných poznatků přechází v následujících kapitolách k diskusi o moravských (kap. 6 a 8), resp. českých (kap. 7 a 9) „vlivech“ rozpoznatelných na keramice ze Slezska a Malopolska. Keramiku následně propojuje s keramickými nálezy (zvláště jezdeckou výstrojí, zbraněmi a částečně i šperkem) a pokouší se zjistit intenzitu těchto „vlivů“ a zakotvit je v čase a prostoru (kap. 10 a 11). Nepůsobily totiž v celém zájmovém území a po celou dobu stejně, ale byly značně heterogenní. Silné moravské „vlivy“ lze rozpoznat především na hradiskách Gilów a Niemcza, odkud známe i nejstarší polské středověké inhumace, či na Krakovsku. Komplikovanější než geografické určení je časové zařazení moravských „vlivů“, protože artefakty původem z Moravy patří k těm chronologicky citlivějším, takže vesměs datují sebe sama i celý archeologický kontext, z něhož pochází, což může v kombinaci s aplikací událostní historie vést k argumentaci kruhem. I přesto si autorka všímá určitých chronologických nesrovnalostí, když nevyklučuje působení velkomoravských „vlivů“ v Polsku po celé 10. stol., tedy i po zániku Velké Moravy, jak je datován konvenční historiografií. V této souvislosti nutno poznamenat, že česká archeologie mění v poslední době svůj pohled na datování velkomoravské hmotné kultury, když se vrací k původním závěrům koryfeů moravské archeologie V. Hrubého a B. Dostála, kteří předpokládali její vyznívání až někdy okolo poloviny 10. stol. (*Macháček – Dresler – Přichystalová 2018*). Chronologická diskrepance mezi nálezy z Polska a Moravy tak částečně mizí. Mladší české vlivy, které by měly být o poznání slabší, se omezují na Slezsko a tradičně se spojují s hradiskem Niemcza opevněným dřevohlinitou fortifikací s čelní kamennou zdí; Pankiewicz zde nachází i „pražskou“ keramiku s kalichovitými okraji.

V nejdůležitější, 12. kapitole s komplikovaným názvem „The issue of cultural contacts of Silesia and Lesser Poland with Moravia and Bohemia against the background of the cultural landscape of southern Polish territories in the 9th and the 10th century“ se autorka pokouší vysvětlit svá archeologická zjištění a zasadit je do širšího kontextu. V interpretacích lavíruje mezi dvěma póly – na jedné straně vysvětluje podobnosti materiální kultury obecnými tendencemi, které shodně působily na širokých slovanských územích, a zvláště v sousedících regionech, na straně druhé dává určité enklávy

s mimořádně silnými jižními „vlivy“, jako třeba Gilów nebo Niemcza či území v předpolí Moravské brány a Krakovsko, do spojitosti se zcela konkrétními historickými jevy. Uvažuje např. o moravských posádkách, které zde zajišťovaly výběr tributů či kontrolovaly dálkové trasy, a především obchod s otroky, což je v souladu s názory dalších polských badatelů (např. *Możdzioch* 2016, 147). Podle alternativní hypotézy sem mohli po pádu Velké Moravy přijít moravští exulanti, mezi nimiž byli i různí řemeslníci, např. hrnčíři, kteří v Krakově začali vyrábět keramiku stylově podobnou hrnčině z Pohanska u Břeclavi či Nitry. Pankiewicz nechce spojovat ony „vlivy“ s politickou podřízeností jihopolského regionu Velké Moravě či přemyslovským Čechám, jak o tom uvažovala část polských badatelů na základě některých písemností, např. Života sv. Metoděje či tzv. zakládací listiny pražského biskupství (1086). Takové vysvětlení jí připadá příliš prvoplánové, přičemž podotýká, že keramika je lokálním produktem, který bývá nezávislý na politických vlivech (str. 146).

V závěru (kap. 13) autorka shrnuje své názory. Znovu odmítá vyvozovat z podobnosti materiální kultury politickou závislost a pracuje s poměrně ambivalentním konceptem „dlouhodobých kulturních kontaktů mezi Malopolskem a Moravou či Slovenskem, které trvají i v 9. stol.“.

Kniha je doplněna obsáhlou obrazovou přílohou, která přetiskuje již dříve publikované kresby keramiky z různých pojednávaných regionů, přičemž jsou pro publikaci vybrány nejen typické exempláře, ale především tvary a výzdobné motivy, které mají dokládat nadregionální vztahy. Lze konstatovat, že některé vyobrazené nádoby z navzájem značně vzdálených lokalit vykazují na první pohled nápadnou podobnost – např. keramika z Krakovska (fig. 49, 50) a Pohanska u Břeclavi (fig. 15) či keramika s kalichovitými okraji z hradiska Niemcza (fig. 44) a z Pražské kotliny (fig. 24). Je však otázkou, jak máme tuto podobnost definovat a jak ohodnotit její plauzibilitu pro řešení obecnějších otázek. Tato problematika není v knize řešena. Postrádám zde metodologickou kapitolu, kde by se nastíňené otázky zevrubně diskutovaly. Zůstáváme tak odkázáni jen na apriorní a nevysslovený předpoklad, že keramika, která vizuálně vypadá na obrazových tabulkách podobně, je podobná i ve skutečnosti a že tato vizuální podobnost dokládá vzájemné kulturní, příp. politické vztahy mezi regiony. V textu bohužel chybějí kvantitativní údaje, takže nevíme, jak velký podíl z celkového množství náleží tvoří ona „podobná“ keramika.

Pokud bychom měli aplikovanou výzkumnou metodu nějak definovat, pak to bude asi ona tradiční „vlivologie“ – tedy přístup, při kterém se na základě poučené empirie odhaduje míra podobnosti mezi artefakty z různých regionů, a tím se dávají do souvislosti. Nelze říci, že by tento postup automaticky přinášel chybné závěry, je však značně subjektivní a těžko verifikovatelný. V případě A. Pankiewicz to však nemusí být problém, protože tato badatelka je s artefakty ze zájmového území důvěrně obeznána a problematice se systematicky věnuje celý svůj profesní život.

Knihu lze celkově hodnotit jako důležitý příspěvek k poznávání sociálních procesů, které probíhaly ve středovýchodní Evropě v raném středověku a nakonec vedly ke vzniku zdejší kulturní krajiny. Pokud jsou publikované závěry správné, byla hnačím motorem těchto změn Velká Morava a později v menší míře i přemyslovské Čechy, přestože nemusely regionu nutně dominovat i politicky či vojensky. A. Pankiewicz své poznatky shrnula v závěru své knihy lakonicky „areas of the southern Polish territory ... somehow culturally headed southwards.“

Jiří Macháček

Literatura

- Macháček, J. – Dresler, P. – Přichystalová, R. 2018:* Das Ende Großmährens – Überlegungen zur relativen und absoluten Chronologie des ostmitteleuropäischen Frühmittelalters. *Prähistorische Zeitschrift* 93, 307–348.
- Możdzioch, S. 2016:* From a tribe to a state. The archaeology of the early Middle Ages in the interior area between the Odra and Bug rivers – the so-called “tribal period”. In: M. Trzeciecki ed., *The Past Societies: 500 AC – 1000 AD*, Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii PAN, 125–167.
- Pankiewicz, A. 2012:* Relacje kulturowe południowego Śląska i północnych Moraw i Czech w IX–X wieku w świetle źródeł ceramicznych. *Acta Universitatis Wratislaviensis* 3372. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.